

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس

دوره دکتری

مدرسی معارف اسلامی با ۵ گرایش

- مبانی نظری اسلام
- انقلاب اسلامی
- اخلاق اسلامی
- آشنایی با منابع اسلامی
- تاریخ و تمدن اسلامی

کمیته برنامه ریزی دروس معارف اسلامی
مصوب پانصد و پنجاه و ششمین جلسه شورای گسترش آموزش عالی

مورخ: ۱۳۸۴/۵/۲۲

بسم الله الرحمن الرحيم

برنامه آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی

کمیته تخصصی برنامه ریزی معارف اسلامی

رشته: مدرسی معارف اسلامی گرایشهای: ۱- مبانی نظری اسلامی ۲- اخلاق اسلامی ۳- تاریخ و تمدن

اسلامی ۴- انقلاب اسلامی ۵- آشنایی با منابع اسلامی

دروه: دکتری کد رشته:

شورای گسترش آموزش عالی در پانصد و پنجاه و ششمین جلسه مورخ ۱۳۸۴/۵/۲۲ براساس طرح دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی که توسط کمیته برنامه ریزی معارف اسلامی تهیه شده و به تأیید این کمیته رسیده است، برنامه آموزشی این دوره را در سه فصل (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس) به شرح پیوست تصویب کرده و مقرر می‌دارد:

ماده (۱) برنامه ریزی آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی از تاریخ تصویب برای کلیه دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور که مشخصات زیر را دارند لازمالاجرا است.

الف: دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی که زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند.

ب: مؤسساتی که با اجازه رسمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و براساس قوانین تأسیس می‌شوند و بنابراین تابع مصوبات شورای گسترش آموزش عالی می‌باشند.

ج: مؤسسات آموزش عالی دیگر که مطابق قوانین خاص تشکیل می‌شوند و باید تابع ضوابط دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران باشند.

ماده (۲) این برنامه از تاریخ ۱۳۸۴/۵/۲۲ برای دانشجویانی که از این تاریخ به بعد در این رشته وارد دانشگاه می‌شوند لازم‌الاجرا است.

ماده (۳) مشخصات کلی، برنامه درسی و سرفصل دروس دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در سه فصل مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس برای اجرا به معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ابلاغ می‌شود.

رأی صادره پانصد و پنجاه و ششمین جلسه شورای گسترش آموزش عالی

مورخ ۱۳۸۴/۵/۲۲

در خصوص برنامه آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی

(۱) برنامه آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در گرایشهای ۱- مبانی نظری اسلام ۲- اخلاق اسلامی ۳- تاریخ و تمدن اسلامی ۴- انقلاب اسلامی ۵- آشنایی با منابع اسلامی که از طرف کمیته برنامه‌ریزی معارف اسلامی پیشنهاد شده بود، با اکثریت آراء به تصویب رسید.

(۲) این برنامه از تاریخ تصویب قابل اجرا است.

رأی صادره پانصد و پنجاه و ششمین جلسه شورای گسترش آموزش عالی

مورخ ۱۳۸۴/۵/۲۲

در خصوص برنامه آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی

صحیح است و به مورد اجرا گذاشته شود

دکتر جعفر توفیقی

وزیر علوم، تحقیقات و فناوری

رونوشت: به معاونت محترم آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
خواهشمند است به واحدهای مجری ابلاغ فرمائید.

دکتر سعدان زکائی

دبیر شورای گسترش آموزش عالی

فصل اول

مشخصات کلی

فصل اوّل

مشخصات کلی دوره

۱. تعریف و اهداف

دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در گرایشهای: (۱) مبانی نظری اسلام، (۲) اخلاق اسلامی، (۳) تاریخ و تمدن اسلامی، (۴) انقلاب اسلامی و (۵) آشنایی با منابع اسلامی، یکی از دورههای آموزش عالی در سطح بالاتر از کارشناسی ارشد است که برنامه آموزشی و درسی آن تصویب و با مجوز شورای گسترش آموزش عالی به مرحله اجرا گذاشته می‌شود.

اهداف این دوره به شرح ذیل است:

- ۱ - تربیت مدرس برای تدریس دروس معارف اسلامی در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور.
- ۲ - تقویت و ارتقای سطح علمی و توانایی آموزشی اعضای هیأت علمی گروههای معارف اسلامی دانشگاهها.
- ۳ - تربیت محقق و پژوهشگر برای تحقیق در حوزههای اندیشه دینی و معارف اسلامی و موضوعات مرتبط با دروس معارف اسلامی در مراکز علمی و پژوهشی.
- ۴ - تغییر در ترکیب فعلی اعضای هیأت علمی معارف اسلامی دانشگاهها از مربی به استادیاری.

۲. ضرورت و اهمیت

رشد ارتباطات جهانی، توسعه علوم و دستاوردهای خیره‌کننده تکنولوژی در عرصههای مختلف علی‌رغم آنکه عرصه نوینی را در زندگی آدمیان گشوده است ابهامات، مشکلات، ناهنجاریها و بنبستهایی نیز در حوزه فکر و فرهنگ، باورها، اخلاق، ارزشهای الهی و معنوی بشر پدید آورده است. مردم کشور ما و به ویژه نسل جوان دانشگاهی در عین برخورداری از پشتوانه گرانسنگ قرآن و عترت و میراث گرانبهای فکری و فرهنگی برجای مانده از نسلها و عصرهای گذشته، نباید و نمی‌تواند خود را از دستاوردهای نوین علم و تکنولوژی و بالتبع از آثار طبیعی آن برکنار دارد.

توسعه دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و به تبع آن افزایش چشمگیر تعداد دانش‌پژوهان در مقاطع آموزش عالی از یکسو، و رشد روزافزون سئوالات و شبهات نسل جوان دانشگاهی در حوزه باورهای دینی، سیره و سنت

نبوی(صلی الله علیه وآله) و علوی(علیه السلام)، ارزشهای اخلاقی، انقلابی و ملی و اشتیاق آنان به کسب آگاهی عمیق و مستند در این حوزه‌ها از سوی دیگر، فضا و شرایط جدیدی را در ایران اسلامی پدید آورده است. در چنین شرایطی، تقویت کیفی و توجه جدی به روزآمدی دروس و استادان معارف اسلامی دانشگاهها موضوعی است که ضرورت و اهمیت آن برکسی پوشیده نیست. بی‌گمان تلاش در این عرصه، امکان مواجهه صحیح با بسیاری از تعارضات و چالشهای فکری و فرهنگی و حل و فصل منطقی آنها را برای دانشجویان فراهم می‌سازد و در نتیجه به شکوفایی اندیشه، تولید فکر و مصونیت فرهنگی می‌انجامد. با توجه به این امور تأسیس رشته مدرسی معارف اسلامی در مقطع دکتری به منظور تأمین و تربیت مدرستان متخصص، کارآمد، روشمند و آگاه به فضای دانشگاه و نیازهای نسل جوان در زمینه معارف اسلامی ضرورت می‌یابد.

۳. طول دوره

دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در هریک از گرایشهای یاد شده از دو قسمت آموزشی و پژوهشی تشکیل می‌گردد که حداکثر طول دوره آموزشی آن ۴ نیمسال تحصیلی و حداکثر طوره دوره پژوهشی آن به منظور تهیه رساله ۴ نیمسال تحصیلی و در مجموع ۸ نیمسال تحصیلی می‌باشد. تبصره: دانشگاه مجری می‌تواند در صورت تشخیص نیاز ۱ تا ۳ نیمسال دیگر را بر طول دورههای آموزشی و پژوهشی اضافه کند.

۴. تعداد واحد درسی

تعداد واحدهای درسی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در هر گرایش به شرح زیر است:

دروس پایه (الزامی):	۱۰ واحد
دروس تخصصی (الزامی):	۸ واحد
پایان نامه:	۱۸ واحد
جمع:	۳۶ واحد

تبصره ۱: هجده واحد (۱۸) دروس جبرانی برای کلیه گرایشها در سطح کارشناسی ارشد ارائه می‌گردد. گذراندن همه یا بخشی از این دروس بنا به تشخیص گروه آموزشی دانشگاه پذیرنده می‌باشد.

تبصره ۲: گذراندن دروس تخصصی در هر کدام از گرایشها، باید همراه با انجام یک تحقیق توسط دانشجو باشد.

تبصره ۳: موضوع پایاننامه (رساله) باید مرتبط با گرایش تحصیلی دانشجو باشد و تصویب آن تابع ضوابط آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

۵. شرایط پذیرش

- (۱) داشتن دانشنامه کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی و یا سطح سه حوزه علمیه و رشته‌های الهیات و رشته‌های همخوان با گرایشهای پنجگانه بنا به تشخیص و اعلام گروه آموزشی مربوطه.
- (۲) قبولی در آزمون ورودی اختصاصی و مصاحبه شفاهی.
- تبصره: این آزمون توسط دانشگاه مجری از مواد و منابع علمی ویژه هر گرایش برگزار می‌گردد.
- (۳) برخورداری از شرایط عمومی لازم برای مدرسان معارف اسلامی به تشخیص و نظارت معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها.

فصل دوم

برنامه و جدول دروس

الف) دروس جبرانی کلیه رشته‌ها

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	علوم حدیث	۲
۲	کلام جدید	۲
۳	تاریخ تشیع	۲
۴	فلسفه اخلاق ۲	
۵	اندیشه سیاسی اسلام (ولایت فقیه)	۲
۶	شناخت نهج البلاغه ۲	
۷	مبانی عرفان نظری در اسلام	۲
۸	انسان شناسی تطبیقی	۲
۹	خیزش اسلامی معاصر پس از انقلاب اسلامی	۲
	جمع	۱۸ واحد

ب) دروس اصلی مشترک کلیه رشته‌ها

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	تفسیر تطبیقی قرآن	۲
۲	حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران	۲
۳	معارف نظری قرآن	۲
۴	اخلاق کاربردی	۲
۵	فرهنگ و تمدن اسلامی	۲
	جمع	۱۰ واحد

۴. گرایش تاریخ و تمدن اسلامی

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	شناخت و نقد منابع تاریخ و تمدن اسلامی	۲
۲	تاریخ جنبشها و دولتهای شیعی	۲
۳	تاریخ صدر اسلام	۲
۴	دوره امویان و عباسیان	۲
	جمع	۸ واحد

۵. گرایش آشنایی با منابع اسلامی

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	نقد مکاتب و مذاهب تفسیری	۲
۲	قرآن و مستشرقین	۲
۳	فقه الحدیث با تأکید بر فهم نهج البلاغه	۲
۴	مباحث جدید دانش تفسیر (زبان قرآن، هرمنوتیک، آراء متفکران معاصر،...)	۲
	جمع	۸ واحد

تاریخ تشیع

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: تاریخ صدر اسلام

هدف: بررسی و تحقیق در زمینه سیر تکوین تشیع و کلیه فرقه‌های شیعی و نقش شیعیان در تاریخ اسلام و سرزمینهای اسلامی.

سرفصل:

پیدایش تشیع، خاصه فرقه‌های بزرگ شیعی شامل: شیعه اثنی عشری، زیدی و اسماعیلی، تشیع عصر خلفای اولیه، نقش ائمه شیعه امامی در اعتلای فرهنگ و تمدن اسلامی، قیامهای شیعی در دوره اموی و عباسی، گسترش تشیع در سرزمینهای اسلامی شامل: ایران، آفریقا و دیگر نقاط جهان، تشیع در دوره ترکان، تشیع در دوره مغول، مراکز مهم شیعی در جهان اسلام از ابتدا تا دوره صفوی، خدمات فرهنگ و تمدنی شیعه.

منابع

مقاتل الطائیین (ابوالفرج اصفهانی)؛ لهوف (سیدبن طاووس)؛ اعیان الشیعه (الامین)؛ الغارات (ثقفی کوفی)؛ تشیع در مسیر تاریخ (سیدحسین محمد جعفری)؛ تحف العقول (حسن بن علی بن حسین بن الشعبة الحرانی)؛ الشیعه فی القرآن (صادق امین الشیرازی)؛ زندگی علی بن الحسین (سید جعفر شهیدی)؛ النزاع و التخاصم فی مابین بنی امیه و بنی هاشم (مقریزی)؛ جلوه تاریخ در نهج البلاغه (بخش تاریخی بشرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ترجمه محمود مهدی دامغانی)؛ فرق الشیعه (حسن بن موسی نوبختی)؛ علی و بنوه (طه حسین)؛ مقتل ابومخنف؛ مقتل خوارزمی؛ کتب رجالی نظیر رجال نجاشی؛ کشی؛ طولی

واحد‌های

اصلی و تخصصی

۴. گرایش تاریخ و تمدن اسلامی

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	شناخت و نقد منابع تاریخ و تمدن اسلامی	۲
۲	تاریخ جنبشها و دولتهای شیعی	۲
۳	تاریخ صدر اسلام	۲
۴	دوره امویان و عباسیان	۲
	جمع	۸ واحد

شناخت و نقد منابع تاریخ و تمدن اسلامی

با تکیه بر شعب علم تاریخ کتابشناسی تاریخی اسلامی، تحقیقات جدید و علوم کمکی

شامل درایه، رجال و انساب

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: —

هدف: مطالعه، شناخت، نقد و تحلیل کلیه منابع تاریخ اسلام، آشنایی با شعب علم تاریخ و علوم کمکی تا دانشجو بتواند زمینه‌های ذهنی دقیقی برای پژوهش در تاریخ اسلام پیدا کند.

سرفصل:

در این درس دانشجو با منابع اسلامی از مخطوط و مطبوع آشنا خواهد شد و شعب علم تاریخ مانند سیره، مغازی، تراجم، طبقات، فتوح، خراج، انساب، تاریخ بلاد و مدن، تاریخ حروب و غیره را مطالعه و مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار خواهد داد. در این درس استاد به ارائه و مطالعه کلی علوم کمکی یعنی درایه، رجال و انساب خواهد پرداخت و کاربرد آنها را در تاریخ نشان خواهد داد.

منابع

تمام منابع مخطوط و مطبوع در تاریخ اسلام و شعب علم تاریخ و علوم کمکی مورد عنایت است و بر حسب وسع، وقت و شخص استاد و بنا بر اصل الاولی فالاولی در جلسات درس مطرح و بحث خواهند شد. کتابهای تاریخ‌نگاری در اسلام نظیر علم تاریخ در اسلام (روزنتال)؛ تاریخ‌نگاری در اسلام (ا. گیب)؛ تاریخ‌نگاری در ایران (لمیتون)؛ مقدمه‌های بر تاریخ اسلام در قرون وسطی (کلود کاهن) مدخل شرق اسلامی (مواژه)؛ منابع مهمی در این زمینه هستند. مقدمه تاریخ ایران (بخش نقد منابع) (دکتر زرینکوب) نیز در زمینه نقد منابع نوشته‌ای مهم است.

تاریخ جنبش‌ها و دولتهای شیعی

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: تاریخ صدر اسلام

هدف: آشنایی با جنبش‌ها و دولتهای شیعی و بررسی نقش آنان در گسترش تشیع و شکل‌گیری تمدن اسلامی

سرفصل:

واژه و اصطلاح‌شناسی جنبش، نهضت و قیام، انواع جنبش، مراحل جنبشهای شیعی و اهداف آن، امامان(علیهم السلام) و جنبشهای سیاسی - رحلت ابوذر و کشته‌شدن حجر بن عدی کندی و یارانش، قیام کربلا و پیامدهای آن، قیام توأبین قیام مختار، قیام زیدیه و یحیی بن زید، قیام محمد نفس زکیه، قیام ابراهیم بن عبدالله حسنی، وقعه فخ و پیامد آن، حرکت اباالسرایا در عراق و قیام محمد بن قاسم در طالقان.

تعریف دولت و دولتهای شیعی، اقسام دولتهای شیعی، دولتهای شیعی فراگیر نظیر آل‌بویه، فاطمیان و صفویان، دولتهای شیعی محلی مانند ادریسیان، حمدانیان، بریدیان، مزیدیان، علویان طبرستان، سربداران، اسماعیلیان.

علل پیدایش و رشد دولتهای شیعی، ساختار دولت شیعی - ساختار دینی، ساختار اجتماعی، ساختار اقتصادی، ساختار سیاسی و سیاست خارجی، نقش دولتهای شیعی در تمدن اسلامی با تکیه بر نقش دولتهای فراگیر، علل سقوط دولتهای شیعی و پیامدهای آن

منابع:

تاریخ الطبری؛ مروج‌الذهب مسعودی؛ تاریخ‌اليعقوبی؛ البداية والنهاية (ابن کثیر)؛ مقاتل الطالبین (ابوالفرج اصفهانی)؛ الكامل (ابن الاثیر)؛ تاریخ الشام (ابن عساکر)؛ عقدالفريد (ابن عبدربه)؛ ثورات العلویین (مهدی

عبدالحسین النجم؛ فرق الشیعه (نوبختی)؛ الارشاد (مفید)؛ شرح نهج البلاغه (ابن ابی الحدید)؛ قیام نفس زکیه (حسن قاضی)؛ جنبشهای شیعی در تاریخ اسلام (هاشم معروف حسنی، ترجمه محمدصادق عارف)؛ امامان شیعه و جنبشهای مکتبی (مدرسی، ترجمه آژیر)، شخصیت و قیام زیدبن علی (رضوی اردکانی)؛ ماهیت قیام مختاربن ابی عبید ثقفی (رضوی اردکانی)؛ الغدیر (ابراهیم امینی)؛ اعیان الشیعه (محسن امینی)؛ انساب الاشراف (بلاذری)؛ قیام توابعین (حسن بیضون)

تاریخ صدر اسلام (از بعثت تا سال ۶۱ هجری)

(با تکیه به دیدگاههای مکاتب تاریخنگاری اسلامی و مقایسه گزارشهای مکاتب تاریخی)

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: عربستان قبل از اسلام

هدف: شناخت انتقادی گزارشهای مختلف مکاتب تاریخنگاری اسلامی درباره تاریخ صدر اسلام تا سال ۶۱ هجری

سرفصل:

در این درس تاریخ اسلام در قالب گزارشها و دیدگاههای مکاتب تاریخنگاری اسلامی همانند مکاتب بزرگ مدینه و عراق و مکاتب کوچک شامل یمن، شام و ایران مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار خواهند گرفت. استاد در این درس باید به جای مطالعه کلی گزارشها، به مقایسه و نقد و بررسی اخبار وارده در کتب صاحبان مکاتب فوق مبادرت کند و نیز علل و اسبابی را که باعث اختلاف گزارشهای مکاتب مختلف شده است، نشان دهد. این عوامل به عنوان نمونه عبارت خواهند بود از علل عقیدتی، سیاسی، قومی و... قالب موضوعی و زمانی مطالعه فوق از ولادت پیامبر تا سال ۶۱ هجری خواهد بود.

منابع

منابع مورد استفاده در این درس، قدیمیترین کتب سیره (مغازی)؛ فتوح و طبقات و بخشهای صدر اسلام در تواریخ اسلامی خواهند بود. به عنوان نمونه می‌توان از سیره (ابن هشام)؛ سیره (حلبیه)؛ مغاری (واقدی)؛ طبقات (ابن سعد)؛ تاریخ طبری؛ تاریخ یعقوبی؛ تاریخ مسعودی نام برد. در رأس این منابع قرآن و نهج البلاغه، دو متن اصلی خواهند بود که به دلیل دربرداشتن اطلاعات فراوان و یقینی درباره تاریخ صدر اسلام، همواره باید مورد استفاده قرار گیرند.

دوره امویان و عباسیان

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: تاریخ صدر اسلام

هدف: مطالعه و شناخت انتقادی دوره اموی و عباسی

سرفصل:

بررسی ریشه‌های شکل‌گیری قدرت اموی، بررسی تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و عقیدتی در دوره اموی، فتوحات دوره اموی، کشمکش‌های داخلی در دوره اموی، بررسی زمینه‌های ضعف و انحطاط امویان و دلایل سقوط ایشان، مطالعه روند شکل‌گیری خلافت عباسی، اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جهان اسلام در عهد اول عباسی، بررسی مشخصات عهد دوم عباسی، مطالعه روند تجزیه قدرت خلیفه و ظهور قدرتهای مستقل در درون امپراطوری عباسی، عباسیان و ترکان، سیاست عباسیان در برابر ایرانیان، عباسیان و خلفای فاطمی مصر، مطالعه روند انحطاط و سقوط خلافت عباسی، آثار و نتایج آن.

منابع

کلیه منابع تاریخ اختصاصی و عمومی اسلام در شمار منابع این درس محسوب می‌شوند. گذشته از منابع سیاسی مذکور، منابع اختصاصی مربوط به مسایل مالی، اقتصادی و دستگاه اداری تشکیلات وزارت و غیره در شمار منابع این درس محسوب می‌شوند. به عنوان نمونه می‌توان منابع زیر را معرفی کرد.

تاریخ یعقوبی؛ مروج الذهب (مسعودی)؛ تاریخ الخلفاء (سیوطی)؛ تاریخ طبری؛ الکامل فی التاریخ (ابن اثیر)؛ الکامل مبرد؛ المعارف و الامامه و السیاسة (دینوری)؛ اخبار الطوال؛ تاریخ فخری؛ الوزراء و الکتاب (جهشتاری)؛ خراج (ابویوسف) و دهها منبع دست اول دیگر

الف) اعضای کمیته برنامه‌ریزی معارف اسلامی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۱. جناب آقای حمید پارسانیا
۲. جناب آقای ابراهیم کلانتری
۳. جناب آقای سید علیرضا صدر
۴. جناب آقای حسن خالقی
۵. جناب آقای سعدان زکایی
۶. جناب آقای علی مهدی‌زاده
۷. جناب آقای قاسم کاکایی
۸. جناب آقای محمدعلی صدیقی گیلانی
۹. جناب آقای سیدمحمد کاظم نائینی.

ب) اعضای کمیته بازنگری نهایی

۱. جناب آقای حمید پارسانیا
۲. جناب آقای سید علیرضا صدر
۳. جناب آقای ابراهیم کلانتری
۴. جناب آقای علی مهدی‌زاده.

کارشناسان گرایشها

۱. گرایش مبانی نظری اسلام

۱. جناب آقای عبدالله نصری
۲. جناب آقای غلامحسین گرامی
۳. جناب آقای محسن جوادی
۴. جناب آقای احد فرامرز قراملکی
۵. جناب آقای غلامرضا اعوانی